

До спеціалізованої вченої ради Д 08.737.02 у
Дніпропетровському державному
університеті внутрішніх справ

19005 м Дніпро просп Гагаріна, 26

В І Д Г У К

опонента – доктора юридичних наук, професора Мінченка С.І. на
дисертацію Булгакової Юлії Миколаївни
«Кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що
вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Вивчення рукопису й автореферату дисертації Ю.В. Булгакової.
ознайомлення з публікаціями здобувачки підстави для наступної оцінки
дослідження.

Актуальність теми рецензованої дисертації визначена низкою
соціально-політичних, ітнологічних, геополітичних, нормативних і
практикологічних чинників. Відповідно до Закону України «Про забезпечення
прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій
території України» від 15 квітня 2014 р., 20 лютого 2014 р. вважається датою
початку тимчасової окупації частини територій незалежної суверенної
України. Через військову агресію проти нашої держави з боку Російської
Федерації (далі – РФ) та окупацію виникло масове явище вимушеного
внутрішнього переміщення людей з окупованої Автономної Республіки Крим
(далі – АРК) та окремих районів Донецької та Луганської областей (далі –
ОРДЛО).

У жовтні 2014 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про
забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб», відповідно до
ч. 1 ст. 1 якого внутрішньо переміщеною особою в Україні є «громадянин
України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території
України на законних підставах та має право на постійне проживання в
Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у
результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту,
тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини
та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [125].
Поряд із внутрішньо переміщеними особами у подальшому в Україні так
само став використовуватися термін «переселенці». До останніх неофіційно
почали відносити осіб, які вимушено перемістилися на мирну територію
України, проте з певних причин не отримали статусу «внутрішньо
переміщена особа». За даними Міністерства соціальної політики України, до
повномасштабної російської військової агресії, що відбулась 24 лютого 2022

Дніпропетровський
державний університет
внутрішніх справ
В. № 10-1601
12 10 2023 р.
Основний док.
Додаток

р., найбільша чисельність внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) була зафіксована у 2016 р.

Вимушене внутрішнє переміщення є одним із видів міграції населення, що тягне за собою певні негативні наслідки. В умовах складної соціально-економічної та воєнно-політичної ситуації у нашій державі, що триває багато років, ВПО часом важко адаптуються до ситуації, що виникла в їх житті після переміщення. Внаслідок бюрократії та відсутності істотної системної допомоги таким особам із боку держави починаючи з 2014 р. більшість переселенців залишилися віч-на-віч зі своїми проблемами. Негативні наслідки були виражені, зокрема, розривом сталих соціальних зв'язків ВПО з родичами та близькими людьми; втратою роботи та житла; відсутністю фінансових заощаджень та інших матеріальних цінностей; стресом через адаптацію до подій, що відбулися в їх житті внаслідок окупації «малої батьківщини»; конкуренцією з місцевим населенням приймаючих громад (за робочі місця, житло, право дітей відвідувати дитсадки, школу тощо); зловживанням з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування; недобросовісністю роботодавців тощо.

Актуальність теми підтверджена її зв'язками із пріоритетними тематичними напрямками наукових досліджень і науково-технічних розробок. Дисертаційне дослідження виконано згідно із науково-дослідною роботою НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України, узгоджується зі Стратегією інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 909-р; Стратегією інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження середньострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2024 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2021 р. № 1364-р; Стратегією державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 р. № 312-р, та операційним планом заходів з її реалізації у 2023-2025 роках, затвердженим тим самим розпорядженням; Концепцією Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2016 р. № 892-р; Державною цільовою програмою відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У роботі Ю.В. Булгакової комплексно досліджується широкий спектр галузевих проблем, пов'язаних із розробкою системи напрямів і заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються ВПО в Україні.

Викладені у вступі та розділах основної частини роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують в тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими.

недостатньо повно розробленими в кримінологічній доктрині й перспективними для дослідження.

Об'єкт та предмет дослідження визначені, в цілому, коректно. Так, його *об'єктом* є явище вимушеного внутрішнього переміщення як вид міграції та злочинність, що пов'язана з цим процесом; *предметом дослідження* є кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняли ВПО в Україні до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р.

Об'єкт та предмет співвідносяться з метою і задачами дослідження. *Метою дослідження* авторка визначає розробку системи напрямів і заходів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються ВПО в Україні.

Для досягнення поставленої мети дисертанткою були сформульовані та вирішувались *дослідницькі завдання*: – розглянути внутрішнє переміщення осіб як вид міграції через призму вітчизняних та світових тенденцій; – описати стан та перспективи наукового розроблення проблеми вчинення кримінальних правопорушень ВПО в Україні; – виокремити кримінологічні особливості кримінальних правопорушень, що вчиняли ВПО в Україні до моменту повномасштабного вторгнення; – визначити рівень, структуру та динаміку кримінальних правопорушень, що вчиняли ВПО в Україні до відкритої російсько-української війни; – встановити рівень латентності та географію кримінальних правопорушень, що вчиняли ВПО в Україні до 24 лютого 2022 р.; – надати поняття та визначити особливості кримінологічних рис внутрішньо переміщеної особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення; – здійснити класифікацію ВПО, які вчиняють кримінальні правопорушення; – визначити ставлення українського соціуму та світового суспільства до проблеми вчинення кримінальних правопорушень ВПО в Україні; – розкрити природу та особливості детермінації кримінальних правопорушень, що вчиняють ВПО в Україні; – детально проаналізувати факт соціально-політичного протистояння у суспільстві як визначальної детермінанти вчинення кримінальних правопорушень ВПО в Україні; – надати поняття та визначити основні завдання системи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють ВПО в Україні; – окреслити основні напрями загальносоціального запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють ВПО в Україні; – визначити спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють ВПО в Україні; – установити основні шляхи взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів із державними органами та недержавними структурами щодо запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють ВПО в Україні.

Загальний аналіз наукової праці, висновків за розділами та загальних висновків дозволяє стверджувати, що *зазначені завдання було виконано, а мету дослідження дисертанткою досягнуто*.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується в роботі з використанням комплексу

методів наукового пошуку. Методологічною основою дослідження є положення теорії пізнання, традиційні й апробовані у кримінологічній науці, системно-структурний метод, історико-правовий метод, формально-логічний метод, компаративістський метод, метод моделювання, логіко-нормативний метод, а також соціологічні методи. Обрані авторкою методологічні підходи до дослідження обраної теми в значній мірі визначили успішне розкриття теми.

Емпіричну базу дослідження дисертантка заявляє як результати вивчення та узагальнення матеріалів 222 архівних кримінальних проваджень, розглянутих судами України різних областей протягом 2015–2023 рр. щодо ВПО, які вчинили кримінальні правопорушення; анкетування 800 респондентів із Національної поліції України, анкетування 500 прокурорів органів прокуратури України, експертне опитування 50 психологів органів Департаменту пробачії Міністерства юстиції України, статистична звітність Міністерства соціальної політики України, Офісу Генерального прокурора (до 2 січня 2020 р. – статистична звітність Генеральної прокуратури України) та інші матеріали, що стосуються проблематики дослідження. У цілому така емпірична база відповідає специфіці обраного предмету дослідження та дозволяє оцінити висновки дослідження як репрезентативні. Теоретична частина дослідження пов'язана з емпіричними даними, які дослідниця використовує у основній частині роботи (щоправда, не надаючи їх узагальнення в окремих Додатках, про що буде згадано в критичній частині відгуку).

Дисертанткою використано чималий за обсягом масив загальнотеоретичної й спеціальної літератури за темою дослідження (більше 160 джерел науково-теоретичного, навчального, методичного, нормативного, інтерпретаційного характеру).

Науковий апарат рецензованої дисертації (а також її автореферату) досить якісний. Матеріал викладено доступно, логічно, послідовно.

Ці та інші показники свідчать про добросовісну, комплексну, цілісну, теоретично і практично значущу роботу, вказують, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості, є достовірними.

Загальний обсяг дисертації відповідає встановленим вимогам.

Структура дисертації Ю.В. Булгакової є логічно обґрунтованою, в достатній мірі узгодженою з визначеними зобувачем задачами, об'єктом і предметом дослідження. Робота складається з основної частини (вступу, чотирьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок, із яких 158 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 161 джерело та займає 21 сторінку, додатки викладено на 13 сторінках.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації визначається перш за все тим, що дисертація Ю.В. Булгакової – першим в Україні кримінологічним дослідженням

кримінальних правопорушень, учинених ВПО до повномасштабного російського збройного вторгнення.

Лизка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертації мають наукову новизну і теоретичну значимість, цілком достатні для роботи рівня кандидатської дисертації. У дисертації представлено лизку нових знань, які свідчать про особистий внесок здобувачки у розвиток вчення про запобігання такому виду злочинності.

Практичне значення одержаних в дисертації Ю.В. Булгакової результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані, у: науково-дослідній діяльності, практичній діяльності, навчальному процесі. У *правотворчій* площині досягнуті здобутки можуть стати у пригоді при удосконаленні заходів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень ВПО, що матиме своє відбиття у нормах законодавства. У *правозастосовній* діяльності отримані результати можуть застосовуватися при розробці методики викриття і розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняють ВПО. У *науково-дослідній* сфері отримані результати стануть поштовхом для подальших наукових досліджень за типовою до цієї дисертації тематикою. У *навчальному процесі* окремі положення дисертації можуть використовуватися як під час підготовки відповідного матеріалу до підручників і навчально-практичних посібників із курсу «Кримінологія», так і у науковій роботі студентів та аспірантів.

Необхідним критерієм оцінки проведеної Ю.В. Булгакової роботи є **апробація нею результатів наукового дослідження**. Вони обговорені під час проведення лизки заходів наукової і науково-практичного спрямування.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження Ю.В. Булгакової викладені у двадцяти двох наукових працях, із яких дев'ять – наукові статті у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, дві – статті у періодичних наукових видань інших держав за профілем дисертації, одинадцять – тези доповідей на науково-практичних заходах. У сукупності з авторефератом, опубліковані Ю.В. Булгаковою друквані праці достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися із ними.

Вивчення наланих на рецензування матеріалів надала підстави для висновку про **ідентичність змісту автореферату основним положенням дисертації**. Дисертацію та її автореферат оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог, викладено літературною мовою, науковим стилем, їхні тексти добре відредаговано.

Даючи позитивну оцінку рецензованій дисертації, маю зауважити, що, як і будь-яка значна за обсягом і кількістю досліджуваних проблем наукова праця, вона має й окремі суперечливі або дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації або пояснень здобувачки під час прилюдного захисту:

1. Загальновідомим є той факт, що предмет дослідження має співпадати із його темою. Дисертантка проголосила тему як кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні, а предмет дослідження - кримінологічна характеристика кримінальних правопорушень, що вчиняли ВПО в Україні до повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Під час захисту хочеться почути аргументи на користь такого формулювання.

2. Досліджуючи кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні, авторка подекуди у дисертації наводить відповідний досвід окремих зарубіжних країн. Вважаю, що зарубіжному досвіду мав би бути присвячений окремий підрозділ дисертації, таких країн, наприклад, як Хорватія, Вірменія, Азербайджан, а також злочинність сирійських біженців у країнах Європейського Союзу.

3. Визначаючи практичне значення та емпіричну базу дослідження, доцільно було б навести відповідні дані у додатках до дисертації (акти впровадження, аналітичні довідки тощо).

4. У додатках до дисертації відсутні дані щодо результатів опитування різних категорій осіб, вказаних в емпіричній базі дослідження. Більш того, в подальших наукових розвідках цієї тематики варто поцікавитися думкою також самих внутрішньо переміщених осіб, та представників державних та неурядових організацій, які надають їм різні допомогу.

Водночас, висловлені зауваження стосуються переважно спірних питань дослідження або ж окремих недостатньо чітко викладених позицій здобувачки. Їх наявність не знижує суттєво її оцінку в частині достовірності основних наукових здобутків, висновків і рекомендацій, не спростовує її загальної концепції та положень, що виносяться на захист.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Грунтуючись на викладеному вважаю, що дисертаційне дослідження Булгакової Юлії Миколаївни «Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняють внутрішньо переміщені особи в Україні» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обгрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для науки кримінології, вона відповідає вимогам пп. 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 656, від 30 грудня 2015 р. № 1159, від 27 липня 2016 р. № 567, від 20 листопада 2019 р. № 943 та від 15 липня 2020 р. № 607), основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій та іншим керівним документам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України, а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за

спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент

доктор юридичних наук, професор

Мінченко С.І.

Слово Мінченка С.І. засвідчує.

Заступник начальника
Відомого департаменту
управління персоналом
18.10.2023

